

İHRACAT VE KOMŞU ÜLKELERLE TİCARET

RAİF BAKOVA

Aralık 2012, PU no. 4

Türkiye Ekonomisi'nin son on yılında (2002-2011) makro ekonomik göstergelerinde gelişmeler - genelde- olumlu yönde olmuş ve milli gelirden de cumhuriyet tarihinin en yüksek değerine (GSYH 772 milyar dolar) ulaşılmıştır. Makro ekonomik göstergelerden GSYH, büyüme, ihracat, ithalat, bavul ticareti, turizm gelirleri, doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları, dış krediler, döviz rezervi, net hata ve noksan (NHN) ve enflasyon gibi alanlarda beklenmeyen başarılar elde edilmiştir. Bu olumlu göstergelere karşılık borçlanma, dış ticaret açığı, cari açık gibi alanlarda ise yüksek büyümenin bedeli olarak olumsuzluklar yaşanmıştır.

Bu süreçte ekonomi, 2004 yılında yüzde 9,4 büyüme oranı ile 1987 yılından (9,8) sonra yeni bir rekora ulaşmış ve 2007 yılında ihracattan elde edilen 107,2 milyar dolar ile de yüz milyar kulübüne girilmiştir. Ekonomide 2005 yılında üretilen 481,4 milyar dolarlık GSYH 2002 yılının iki katından fazladır. Aynı dönemin ihracatları da sürekli artmış ve 2009 yılında dünyadaki para ve sermaye piyasalarındaki krizin etkisiyle gerileme yaşanmıştır.

Döviz kazanan bir sektör olarak ihracattaki bu görünüm, Türkiye Ekonomisi Ödemeler Dengesi'nin en olumlu kalemidir. On yıllık dönemin ülke döviz girdilerine katkısı 914,7 milyar dolar olmuştur. Bu sonucun alınmasında Türk sanayisinin modern ve bilimsel çalışma kurallarını uygulaması ve teknolojiye gelişmiş ülke seviyesinde kullanımları etkili olmuştur. Aslında ihracattaki olumlu gelişmeler seksenli yıllardan itibaren uygulanan ihracata dayalı büyüme modelinin bir sonucudur. Ekonomideki bu olumlu gelişmenin gecikmesinin nedenleri ise 1994 ve 2001 yılı krizleridir.

Son on yıldaki başarı hikayesinde ihracattan başka alanlarda da yaşanan olumlu hava etkili olmuştur. Dünya para ve sermaye piyasalarında likidite bolluğu bunlardan en önemlisidir. Gerek yatırım ve gerekse borçlanma alanında hiçbir güçlük yaşanmadığı gibi bolluk yaşanmıştır. Bu arada 2003 yılında çıkarılan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile de yabancı sermaye yatırımları kolaylaştırılmıştır. Hatta, yabancı yatırımcıların şirketine "Türk firması" hak ve

Yıl	İhracat
2002	40,6 milyar dolar
2003	52,3 milyar dolar
2004	68,4 milyar dolar
2005	77,8 milyar dolar
2006	85,5 milyar dolar
2007	107,2 milyar dolar
2008	132,0 milyar dolar (Küresel Kredi Krizi)
2009	102,1 milyar dolar (AB-Euro Krizi)
2010	113,9 milyar dolar
2011	134,9 milyar dolar

(TÜİK, 2012)

olanakları tanınmış ve birçok gereksiz formalite kaldırılmıştır.

Ekonomideki olumlu gelişmeler, uygun yatırım ortamının yanı sıra 2001 yılı “Bankacılık (likidite) Krizi”nden sonra alınan önlemlerin eseridir. Kriz ertesinde yeniden yapılanan finansal sistem ve bankacılık yeni kriterlerin etkisiyle (sermaye yeterlilik rasyosu gibi) güçlü bir yapıya kavuşmuştu. TMSF’nin el koyduğu sermaye yapısı güçsüz bankalar sektör dışında bırakılarak mali piyasalara olumsuz etkileri sıfırlanmıştı. Bu operasyonun yükünü ise Türk Hazinesi üstlenmişti.

Tüm bunların yanı sıra, kriz döneminde dalgalanmaya bırakılan döviz kurları sonucu oluşan “fiili devalüasyon” ile düşük kur ve değerli Türk Lirası sorunu da ortadan kalkmıştı. Yeni kur düzeyi ve sistem (sürekli dalgalanma) ihracatçılar için çok olumlu gelişmeydi. Hele 2008 yılında ihracat dövizlerinin yurda getirilmesi zorunluluğunun kaldırılması kambiyo tarihinin en radikal düzenlemesiydi. Böylece ihracatçıların korkulu rüyası olan “kambiyo takibi” ortadan kaldırılmış oluyordu. Kambiyo mevzuatında son nokta ise kambiyo müdürlükleri kapatılarak konuldu. Bakanlıkların yeniden düzenlenmesi kapsamında 3 Kasım 2011 tarihinde ellili yıllardan itibaren görev yürüten ve sayıları 4’e inmiş bulunan müdürlükler kapatıldı. Aslında tüm yapılanlar Özal döneminden sonra kambiyo (döviz) mevzuatı kapsamında gerçekleştirilen ikinci büyük devrimdir. Kısacası seksenli yıllarda küreselleşmeye dönüşen ekonomilerde evrimi Türk Ekonomisi 2000’li yıllarla birlikte yakalıyordu.

İhracatta 2009 yılı hariç sürekli artışın yaşandığı 2000’li yıllar aynı zamanda dünya ekonomisinde iki büyük mali krizin patladığı bir dönemdir. Bunlardan birincisi 2007 yılı ortasında ABD’de başlayan ve 2008 yılında dünya sermaye piyasalarında krize dönüşen “Mortgage Krizi”dir. Adı daha sonraları “Küresel Kredi Krizi”, “Küresel Mali Kriz” ve “Küresel Ekonomik Kriz” olarak da tanımlanan sorun önceleri milyar dolar olarak hesaplanmışsa da sonuç olarak trilyonlarca dolarlık mali operasyonlara neden olmuştur. Resmi başlangıcı dünyanın en büyük yatırım bankalarından Lehmann Brothers’ın 17 Eylül 2008’de iflası olan kriz, hemen Avrupa’ya taşınmış ve küresel bağ nedeniyle de diğer ülkeleri de etkilemiştir. Her ne kadar kriz, ev kredisi veren kuruluşlarla başlasa da şemsiye fonlar oluşturan yatırım bankaları ve onların kağıtlarını pazarlayan Avrupa Bankaları’nın zarar yazmasına neden olmuştur. Finans piyasalarındaki bu olumsuzluklar tasarruflarını bu alanda değerlendirenlerin taleplerini etkilemiş ve ekonomiler durgunluğa girmişlerdir. AB ülkeleri Almanya dışında büyümede en düşük (-) dönemlerini yaşamaktadırlar. Önce finans kurumları kriz etkisiyle büyük yaralar almış, ardından da sanayi firmaları iflasla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu durum Türkiye’nin ihracatında ilk sıralarda yer alan AB ülkeleri ile ABD’nin ithalatlarını geriletmiştir. İhracatta 2009 yılında yaşanan gerileme tümüyle küresel kredi ve AB-Euro krizlerinin sonucudur. Ancak bir yıllık gerileme ve ardından ihracatta yükselişe geçilmesi Türk ihracat sektörünün açıklanması gereken bir durumdur.

Üstelik, bu düzelleme süreci ABD’nin ve AB’nin krizinin hala sürüyor olmasına rağmen gerçekleşmiş bulunuyor. Özellikle AB ülkeleri İrlanda, Yunanistan, Portekiz ve İspanya’nın euro krizini daha atlattığı izlenmektedir. Geçtiğimiz günlerde AB’nin en güçlü ve sanayileşmiş ülkesi Almanya’nın Başbakanı Merkel’in şu sözleri bu konuda çok anlamlı bir tespittir: “Çözüm 1-2 yılda çıkmaz. En az 5 yıl daha nefesimizi tutacağız.”

Gerçekten de mali sıkıntı içinde olan AB ülkeleri Maastricht Kriterleri’ne uymak zorundalar ve bu kriterlere uymak için yaptıkları borçlanmalarla ilgili kağıtlar da Alman, Fransız ve İngiliz bankalarının kasalarında bulunuyor. Ekonomilerde yakın dönemde genişleme ve iyileşme olmayacağına göre AB’nin mali krizi biraz daha sürecek gibi görünüyor. AB’nin güney ülkelerinin çözümü için Avrupa Merkez Bankası (AMB), IMF ve Avrupa İstikrar Fonu çek yoğun bir çaba harcamaktadır.

Bu ortamda Türkiye’nin açmazı ihracatının yaklaşık yüzde 40’ını yaptığı AB ülkelerinin ödemeler dengesine katkısının kritik eşikte olmasıdır. Ne var ki, bu açmaza karşın 2012 yılında

İhracatın yeni bir rekorla 150 milyar doları bulması da bekleniyor. Nasıl oluyor da dünyada yaşanan iki büyük krize rağmen Türkiye'nin ihracatı son 10 yılda -bir yıl hariç- sürekli artabildi? Bu sorunun yanıtını uzakta değil, yakında aramak gerek: "Komşularla ticaret!"

Türkiye'nin söz konusu dönemdeki ihracat artışında Afrika başta olmak üzere komşularla ticaretin çok önemli bir payı bulunmaktadır. Komşuların gerek milli gelirleri ve gerekse de nüfusları dış ticaretin gelişmesinde etken olmuştur.

Komşu ülkelerden üçüyle ilgili tablodaki rakamlar, toplamda 131,8 milyon nüfusun yaşadığı ve 595,4 milyar dolar gelir elde edildiğini göstermektedir. (Dündar & Bakova, 2012) İran ve Irak petrol

ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına sahip ve ithalatının büyük bölümünü Türkiye ile yapan döviz geliri süreklilik arz eden ülkelerdir. Irak'ın özellikle ticaret ve sanayi mallarına ihtiyacı ile İran ve Suriye'nin uluslararası ticarete dezavantajları göz önüne alındığında ithalatları için en uygun ülke Türkiye'dir. Son on yılın

ikili dış ticaret rakamlarına bakıldığında ihracatın -Suriye'deki son gelişmeler hariç- sürekli yükseldiği görülmektedir.

2000'li yılların başında yüz milyonlarca ifade edilen ihracatların 2006 yılından itibaren milyar dolarları aştığı ve bu ivme ile 2009 yılında bile üç ülkeye ihracatın 8 milyardan fazla olduğu görülmektedir. Dünyadaki olumsuz gelişmeleri tolere eden, anılan üç ülke ile Afrika'ya yapılan ihracatlardaki artışlardır. Komşularla dış ticaret genel bakış olarak değerlendirildiğinde söz konusu

Yıl	İran	Irak	Suriye
2002	333,3 milyon dolar	--- ¹	267 milyon dolar
2003	533,7 milyon dolar	829 milyon dolar	411 milyon dolar
2004	813 milyon dolar	1.820 milyon dolar	395 milyon dolar
2005	912,9 milyon dolar	2.750 milyon dolar	552 milyon dolar
2006	1.066,9 milyon dolar	2.589 milyon dolar	609 milyon dolar
2007	1.441,1 milyon dolar	2.811 milyon dolar	778 milyon dolar
2008	2.029,7 milyon dolar	3.912 milyon dolar	1.115 milyon dolar
2009	2.024,5 milyon dolar	5.126 milyon dolar	1.422 milyon dolar
2010	3.044,1 milyon dolar	6.042 milyon dolar	1.957 milyon dolar
2011	3.589,6 milyon dolar	8.310 milyon dolar	1.618 milyon dolar

(Ekonomi Bakanlığı, 2012)

üç ülkenin on milyonlarca nüfusunun ihtiyacının sağlandığı bir uluslararası ticaret ortamının var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Suriye'deki olaylar sonrasında sınır ticareti ile birlikte 2,5 milyar dolara ulaşan ihracat, 300 milyon dolara geriledi. Bu rakam 2002 yılı ihracatına yakın bir değeri ifade ediyor. Yani Suriye ile savaş söylemi ekonomik ilişkileri 10 yıl geriye götürmüş bulunuyor. Suriye ile yapılan ticaretin yanı sıra Ortadoğu ticaretinin de çıkış ve giriş

kapısı olarak Türkiye, kara taşımacılığında önemli bir yerde bulunuyor. Ekim 2012 itibarıyla bölgede araştırma yapan ve izlenimlerini Milliyet gazetesinde yayımlayan gazetecilere göre Türkiye'den Suriye'ye nakliye geçişleri 2011 yılının ilk beş ayında 36996 iken 2012'nin ilk beş ayında 5224'e

¹ Ambargo dönemi.

düşmüş. İstanbul'dan sonra en fazla TIR'a sahip Hatay'daki bu gelişme tümüyle Suriye ilişkilerinde gelinen olumsuz noktaya bağlı bir durumdur. Yöre esnafının, "Günde 500 battaniye satarken, yılda 500 battaniye satabildim" şeklindeki sözleri ise son durumun en somut ifadesini oluşturuyor.

Komşu ülkedeki siyasi olaylar ve Türkiye-Suriye ilişkilerindeki olumsuzluklar Hatay başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu illeri ekonomilerini derinden etkiliyor. Ancak, Gaziantep 2004 yılında 1,2 milyar dolarlık ihracatını 2012 yılı sonunda 6 milyar dolara yükselterek rekor kırmayı bekliyor. En çok ihracat yapanlar listesinde Gaziantep altıncı ve Hatay dokuzuncu sırada bulunuyor. Küresel krizde bile başarı hikayesi yazan Güneydoğu illerinin Suriye krizi sonrasında yeni rekorlara ulaşması mümkün görülüyor.

Türkiye dış ticaretinde, Suriye ve Patriot krizine karşın İran ve Rusya ile ilişkilerin sıcaklığının sürmesi de bir başka olumlu göstergedir. Halen 35 milyar dolar değere ulaşan Türkiye-Rusya ticaret hacminin yakın dönemde 100 milyar dolara çıkarılması görüşülüyor. Rusya piyasasında 1400

Ülke	2011	2012 ²
Almanya	27,9 milyar dolar	25,5 milyar dolar
Rusya	21 milyar dolar	24,5 milyar dolar
İran	12,1 milyar dolar	18,7 milyar dolar
(TÜİK, 2012)		

projeyle inşaat işleri yürüten Türk inşaat firmalarının işlerinin tutarı 40 milyar doları buluyor. ABD'nin ambargosuna karşın İran ile ilişkiler sürüyor ve dış ticaret ödemeleri banka sisteminden kaynaklanan engeller nedeniyle altınla yapılabiliyor. Karşılıklı iş hacimlerinde Almanya'dan sonra Rusya ve İran geliyor.

Yukarıdaki tablonun anlamı AB ülkesi olarak Almanya'nın birinciliği sürerken,

Ortadoğu'nun çok özel olumsuz koşullarına rağmen Rusya ve İran ile ticaret büyüyor. Bu durum bile küresel krize rağmen Türkiye Ekonomisi ihracatının komşularla ticaret desteğinde arttığını göstermektedir.

Son söz: "Komşu ülkelerle 'barış', ekonominin 'cansuyu' kadar önemlidir."

Kaynakça

Dündar, D., & Bakova, R. (2012, Ağustos). Komşularla Ticaret ve Siyaset. *Finans Dünyası*.

Ekonomi Bakanlığı. (2012). T.C. Ekonomi Bakanlığı. Ağustos 3, 2012 tarihinde <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=7155BE01-D8D3-8566-45208351967592CF> adresinden alındı

OECD. (2012). (Organisation for Economic Co-operation and Development). Eylül 24, 2012 tarihinde www.oecd.org/statistics adresinden alındı

TÜİK. (2012). Türkiye İstatistik Kurumu. Aralık 1, 2012 tarihinde <http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> adresinden alındı

² İlk 9 ay.

www.gpotcenter.org

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olan Raif Bakova, Maliye Bakanlığı'nda ve Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nda görev yaptı. Hazine Kontrolörleri Kurulu'nda denetim elemanı, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda Bölge Müdürü, Darphane Genel Müdürü ve Hazine Müsteşarlık Müşavirliği olarak görevler yürüttü. Dünya Gazetesi, Finansal Forum ve Barometre gazetelerinde köşe yazarlığı yapan Bakova halen Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi'nde yazıyor ve Yayın Kurulu üyesidir. Finans Dünyası dergisinde makaleleri yayımlandı. Raif Bakova İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak ders vermektedir.